

IZGLĀBTAIS MANTOJUMS

Sarmīte Gaismiņa

*Sarmīte Gaismiņa. 1995.
Fotogrāfs R. Kaniņš*

Latvijas Nacionālā vēstures muzeja (turpmāk LNVM) restauratori 2011. gada pavasarī rīkoja plašu izstādi un konferenci "Izglābtais mantojums. Restaurācijas darbnīcām LNVM-80". Izstāde un konference bija kā pārskats muzeja restauratoru darbam. Ieskatoties 80 gadu un senākā vēsturē, redzam, ka tagadējā Latvijas Nacionālā vēstures muzeja¹ krājumu sākotnēji aprūpēja nodaļu darbinieki vai īpaši preparatori. Etnogrāfijas nodaļā jau no 1920. g. strādāja Karlīne Roze un Ādolfs Karnups, arheoloģijas nodaļā no 1920. g. preparatore Edīte Elksnīte, kura pēc iepazīšanās ar Vācijas muzejiem "Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā" 1924. g. publicēja rakstu

"Muzeju iekārta un arheoloģisko priekšmetu konservācija". 20. gs. 30. gados par preparatoru strādāja Valdemārs Ģinters, arī arheologs Fēlikss Jākobsons devis ieguldījumu arheoloģisko priekšmetu konservācijā. Tomēr, kā atzina Pieminekļu valde, tas nebija sistematisks darbs.

Pieminekļu valdes 1930. g. 10. decembra sēdes protokols vēsta: "Pieminekļu valde atzina, ka konservēšanas darbi Valsts Vēsturiskajā muzejā (VVM) iesākami pēc iespējas ātrāk, un nolēma pilnvarot direktora vietas izpildītāju P. Gailīti gādāt par konservatora speciālista ķīmiķa pieņemšanu." Ar 1931. g. janvāri tolaik Valsts Vēsturiskajā muzejā darbā pieņem jaunu, enerģisku ķīmiķi Kārli Edvīnu Avotu (1899–?), komandē uz ārzemēm (Somiju, Zviedriju, Dāniju, Berlīni), lai viņš iepazītos ar modernām restaurācijas darbnīcām un darba metodēm. Pēc atgriešanās K. E. Avots izstrādā projektu muzeja konservēšanas kabineta iekārta un 1931. g. 11. februārī iepazīstina ar to Pieminekļu valdi. Pieminekļu valde apstiprina K. E. Avotu par restaurācijas laboratorijas (konservācijas kabinets, preparācijas nodaļa, restaurācijas nodaļa) vadītāju, un jau 1931. g. 11. martā laboratorija pieņem pirmo pasūtījumu, ko parakstījis arheoloģijas nodaļas vadītājs V. Ģinters.

Kopš tā laika muzeja krājumu aprūpē speciālisti restauratori. Visu šo periodu nosacīti var iedalīt trīs posmos:

- 1931.–1944. g. 2. okt., kad muzeja krājumu sapakoja un evakuēja uz Vāciju. Restaurācijas darbi tika pārtraukti.
- 1946.–1981. g.
- no 1982. g., kad sāka plānot Restaurācijas centra izveidi, līdz mūsdienām.

Pirmajā posmā, 13 gadu, restaurācijas darbus vada direktora palīgs K. E. Avots.

Valsts Vēsturiskais Muzejs

-1-

№1

Ienāk. nr.

Inv. nr.

V. V. M. laboratorijai nodot i ^{konservēšanai:} ~~atdavināšanai:~~ dz. ugunsas eroji: i) Plavnickalus

✓ 1) t.p. 107 2) t.p. 30 kaps V 6715 3) t.p. 32 kaps V 6719 4) t.p. E t. kaps V 6638
 5) t.p. 37 kaps V 6738 6) t.p. 36 kaps V 6735 7) t.p. E t. 6 kaps V 6626
 8) t.p. 34 kaps V 6725, 9) dz. šķēpa gals: Plavnickalus 37 kaps V 4728,
 10) dz. kapsis Plavnickalus 47, kapsis V 6802, 11) dz. šaurasmena eroji
 V 2072 12) V 6734 13) V 5460 14) V 3066.

~~At~~ attēl
 Bez

Rīgā, 1931. g. 11. martā.

V. Giāns
 Nodaļas vadītājs

Saņemts laboratorijā

Avot
 Konservators

Atdots M-nodaļai 1931. g. 28. oktobrī

V. Giāns
 Nodaļas vadītājs

Ienāk. nr.

Inv. nr.

V. V. M. laboratorijas darba apraksts un atzinumi:

Darbu izpildīja:

Rīgā, 1931. g.

Konservators

Pirmais pasūtījums muzeja restaurācijas laboratorijai. 1931. g. 11. marts

Eduards Ceriņš. 1951. g. Fotografēts nezināms

Pirmos divus gadus K. E. Avots restaurācijas laboratorijā strādā viens, restaurē pārsvarā metāla priekšmetus, sākot ar dzelzi un pakāpeniski paplašinot materiālu veidus, apgūstot bronzu, sudrabu un alvu, kā arī organiskos materiālus. Nav saglabāta dokumentācija (ja tāda ir bijusi) par restaurācijas procesu, bet pēc ierakstiem uz atsevišķiem pasūtījumiem var spriest, ka dzelzi restaurēja ar Kreftinga (cinka granulas + elektrolīts) vai Rozenberga (termiskā trieciena) metodēm. Arī pārējo arheoloģisko materiālu restaurēja, ievērojot Fr. Ratgena² ieteikumus. Restaurācijas nodaļā 1933. g. sāk strādāt Eduards Ceriņš (1905–1975, viņa izglītība — vispārējā vidējā), 1934. g. — Jānis Ratnieks, kura pirmais, nozīmīgākais darbs ir altārglezņas “Golgāta” restaurācija (VG 435, nezināms mākslinieks, 1614. g.).

Pieminekļu valde no Kalnamuižas baznīcas Tērvetes pagastā 1935. g. ieguva un nodeva Valsts vēsturiskajam muzejam altāra triptihu, kas sastāv no centrālās daļas “Gol-

gāta” un diviem spāriem. Uz kreisā spārna attēlots Aleksandrs Vīgandts fon Hoenstenbergs, nometies ceļos, priekšplānā četri viņa dēli baltos krekliņos. Uz labā spārna, kurš nav saglabājies līdz mūsdienām, attēlota A. Vīgandta sieva Elizabete, dzimusi fon Henninga, ar meitu.

Altārglezna jau 18.–19. gs. vairākkārt restaurēta. 1935. g. F. Baloža uzdevumā ar to strādāja VVM restaurators Jānis Ratnieks — noņēma nezināma restaurētāja pārgleznojumus, atdodot gleznai oriģināla izskatu un nostiprinot to. Domājams, ka šīs restaurācijas laikā aizmugurē uzlikta koka parketāža, lai neļautu dēļiem, no kuriem izgatavota pamatne, izliekties.

1934./35. g. restaurācijas darbos kā nostiprinātāju gan keramikai, gan kokam plaši izmanto celulozes–amilacetāta–acetona šķīdumu. Vizuāli novērtējot arheoloģiskā koka priekšmetus pēc 75 gadu posma, jādomā, ka šī metode varbūt ir nepelnīti aizmirsta. Dzintara līmēšanai K. E. Avots izmantoja

5% Kanādas balzama šķīdumu ksilolā. Ādu piesūcina ar parafīna eļļu, monētas kodina ar koncentrētu slāpekļskābi, pēc tam neitralizējot ar 3% nātrija hidroksīdu. Monētu tīrīšanai izmanto arī kālija cianīdu un skudrskābi. Bronzas priekšmetus dažkārt tira tikai mehāniski ar rotējošām misiņa sukām.

Pakāpeniski aug darbinieku skaits, 1936. g. darbu sāk laborants Pauls Jedrovičs, 1939. g. — restauratore Veronika Janelsiņa un Karlīne Roze. Jāpiezīmē, ka K. Roze kā kalpotāja, etnogrāfisko mantu mazgātāja muzejā strādāja jau no 1920. gada, bet 1939. g. viņu pārcēla darbā restaurācijas nodaļā, sākotnēji tādā pašā amatā — kalpotāja, pēc tam — vecākā tehniķe, preparatore. Pirmajā posmā maksimālais darbinieku skaits — astoņi speciālisti. 1943. g. nepilnu gadu restaurācijā strādā tēlnieks, Brīvības cīņu dalībnieks Nikolajs Maulics, kurš ar ģimeni 1944. g. emigrēja.

1943./44. gadā bija liela kadru mainība.

Nepilnu gadu muzejā nostrādāja A. Trofimovs, A. Pols, F. Viksne, O. Pladers, L. Melkuss, E. Riekstiņa un H. Veindriha.

1946. g. jūnijā atjaunoja restaurācijas laboratoriju ar mērķi apkalpot Valsts Vēsturisko muzeju un rajonu muzejus. Šajā gadā restaurācijas nodaļu vadīja E. Ceriņš, arheoloģisko materiālu un metālu restaurācijā nostrādājot 40 gadus. Etnogrāfiskās tekstilijas tīrīja K. Roze, Pirmā pasaules kara un Brīvības cīņu dalībnieks Matiss Pluka restaurēja kartes, gravīras, miniatūras un tabulas. Viņš 1915. g. augusta pirmajās dienās pieteicies brīvprātīgajos strēlniekos un piedalījies kaujās, ar fotoaparātu iemūžinot gan asiņainās cīņas Ložmetējkalnā, gan pirmos kritušos un to apbedīšanu Brāļu kapos. 1921. g. M. Pluka iestājās Mākslas akadēmijā Tēlniecības fakultātē, kuru 1928. g. beidza ar diplomdarbu — strēlnieku cīņi Zemgales tilta noformējumam. 30. gadu sākumā M. Pluka strādāja par restātoru

Arheoloģiskā materiāla restaurācijas laboratorija. 2011. Fotogrāfs R. Kaniņš

Izglītības ministrijas Pieminekļu valdē, piedalījās Rundāles pils atjaunošanā un 1939./40. g. bija preparators VVM filiālē Rundāles pils muzejā Baznīcas mākslas nodaļā.

1947. g. konservēti 500 dzelzs priekšmeti, salaboti un restaurēti dažādi porcelāna priekšmeti, restaurētas un konservētas māla, bronzas, dzelzs un koka senlietas (kopā 51 gabals). K. Roze apstrādājis 1149 etnogrāfiskas tekstilijas, M. Pluka restaurējis desmit kartes un tabulas, sešas miniatūras, tikpat gravīru, ģipša figūras, maskas, etnogrāfisko keramiku un dokumentus. 1949. g. muzejā sāk strādāt mākslinieks restaurators Jūlijs Straume (1874–1970), kurš 17.–18. gs. ekspozīcijai restaurē gravīras un zīmējumus. Ievērojams Latvijas mākslas darbinieks, tekstilmākslinieks, pedagogs, etnogrāfs J. Straume pēc mākslas studijām Pēterburgā papildinājās Parīzē (1905–1907). No 1907. līdz 1923. g. J. Straume strādāja Gruzijā, Kaukāza Mājamatniecības komitejā, kur vadīja mākslas nodaļu, piedalījās starptautiskajās izstādēs Maskavā, Sanktpēterburgā, Parīzē un Itālijas pilsētās. Viņa zīmējumi glabājas arī mūsu muzeja krājumā, tomēr lielākā J. Straumes jaunrades mantojuma daļa atrodas Gruzijas Tautas un lietišķās mākslas muzejā. Atgriežoties Latvijā, J. Straume turpināja tekstilmākslinieka darbu un 1925. g. Pasaules izstādē Parīzē viņš izstādīja paklāju "Miri", kurā dominē Gruzijas motīvi. Darbs ieguva starptautisku atzinību — prēmiju un medaļu. Mākslinieka saites ar Gruziju saglabājas līdz mūža beigām, tur viņš pārlaida arī Otrā pasaules kara gadus un palīdzēja tautiešiem izbaukt dokumentu noformēšanā, kad Gruziju bija atstājis Latvijas konsuls. Latvijas PSR Centrālajā Valsts vēsturiskajā muzejā J. Straume restaurācijā nostrādāja desmit gadu.

K. Rozes vietā 1950. g. nāk V. Markovska, kura restaurē arī arheoloģiskās tekstilijas un muzejā strādā divus gadus. Nodaļā strādā trīs četri restauratori, līdz 1954. g. nodaļā paliek tikai E. Ceriņš un J. Straume. Muzeja

ķīmiskajā tīrītavā šī gada laikā ir apstrādātas 17240 tekstilijas. E. Ceriņš gadā apstrādājis 1115 senlietas un 1680 monētas, bet J. Straume restaurējis vienu gleznu, trīs gravīras, divas grāmatas un desmit dažādus dokumentus.

Arī šajos gados netiek dokumentēts restaurācijas process, uz pasūtījumiem nav norāžu par izmantotajām ķimikālijām vai metodēm, vienīgi gada atskaitē norādīts kopējais restaurēto priekšmetu skaits, un E. Ceriņš raksta: "Senlietas izkonservēju ar ķīmiskiem reaģentiem līdz neitrālam metāla stāvoklim, atdalīju koroziju izsauceļas un veicinātās vielas, likvidēju uz priekšmeta virsmas radušos un izveidojušos ķīmiskos galvaniskos elementus un reducēju atlikušo senlietu masu. Sastiprināju kopā sairusās, atlūzušās un atplīsušās daļas."

1958. g. restaurācijas nodaļas vadību uzņemas ķīmiķis Pāvels Šimanskis (1909–2008) un darbu uzsāk arī ķīmiķis restaurators Pauls Luginskis (1934. g. beidzis Valsts Rīgas tehnikuma ķīmijas nodaļu). Restaurācijas nodaļā ietilpst: restaurācijas laboratorija (E. Ceriņš un P. Luginskis), mākslinieka restauratora darbnīca (J. Straume), galdnieka darbnīca, dezinficētava, fotolaboratorija.

P. Šimanskis stažējas Maskavā un Ļeņingradā, vēlāk arī Viļņā apgūst koka konservāciju, bet E. Ceriņš vairākkārt stažējas Valsts Ermitāžas restaurācijas darbnīcās Ļeņingradā. Rīgā restaurācijas darbnīcā P. Šimanskis ievieš ventilācijas sistēmu, izbūvē speciālas eksponātu dezinfekcijas telpas, elektrolīzes vannu. Viņš pievēršas etnogrāfiskā un arheoloģiskā koka restaurācijai, vāra arheoloģiskos kokus, lai piesūcinātu ar alaunu, un veic virkni eksperimentu koksnē nostiprināšanai ar parafīna-terpentīna šķīdumu, kā arī ar mākslīgo sveķu šķīdumu. Eksperimentu gaita un rezultāti nav dokumentēti. 1962. g. J. Klimovičs, kurš strādāt sācis, J. Straumem aizejot, sadarbībā ar Valsts Ermitāžas speciālistiem restaurē 17. gs. Sasmakas muižas barona Vi-gandta fon Hoenastenberga piemiņas karogu,

par darba gaitu diemžēl nav saglabāta nekāda dokumentācija. Tagad karoga stāvoklis ir ļoti slikts, nepieciešama tūlītēja restaurācija, taču vispirms jāveic izpēte, lai noskaidrotu, ar ko apstrādāts karoga zīds.

1965. gadā restaurēšanā ieviesta jauna arheoloģiskā metāla apstrādes metode priekšmetiem bez metāliskā kodola — piesūcināšana ar plastmasām, šķiet, te domāti mākslīgo polimērsveķu šķīdumi. 1965. g. vasarā P. Šimanskis kopā ar arheoloģi L. Vanķinu vada akmens laikmeta apbedījuma konservāciju izrakumu vietā un tā transportēšanu uz muzeju. Restaurācijas nodaļā M. Eglīte restaurē arī grāmatas, Z. Bremze Ermitāžā stažējās tekstiliju restaurācijā, pēc diviem gadiem viņa pāriet uz etnogrāfijas nodaļu. Restaurācijas laboratorijā atjauno elektrolīzes vannu un nostiprināšanai lieto lakas un līmes uz polivinilbutirāla bāzes. 1971. g. fotogrāfs A. Gusārs fotofondiem restaurējis 50 fotonegatīvus.

Laika posmā no 1958. līdz 1973. g. restaurācijā dažādu gadu skaitu strādā trīs līdz četri speciālisti: J. Klimovičs sešus, P. Lugiņskis četrarpus, V. Akinšins piecus, M. Eglīte divus, A. Vītiņš vienu gadu. Vēstures nodaļas speciāliste M. Baltā specializējas Valsts arhīvā, restaurējot dokumentus.

Kad P. Šimanskis pēc 15 darba gadiem pāriet uz Etnogrāfisko brīvdabas muzeju, restaurācijas laboratoriju sāk vadīt profesionāla ķīmiķe Elizabete Egle un muzejā nostrādā deviņus gadus. Šajā laikā laboratorijā strādā: V. Pavlovs, J. Riekstiņš, A. Pāvele, A. Pravornis, A. Urtāns, L. Prokopoviča, A. Borcova. Vecākais mākslinieks restaurators ir J. Riekstiņš, viņš beidzis Latvijas Mākslas akadēmiju, restaurē grāmatas, pats gan šo nodarbošanos sauc par labošanu. 1976. gadā, pēc vidusskolas beigšanas, darbu restaurācijas laboratorijā uzsāk Inita Smila, paralēli studējot ķīmiju LU. Restaurācijas laboratorijā 1975. g. kopā konservētas/restaurētas 2974 vienības, 1976. g. — 2477 priekšmeti, šajā gadā J. Riekstiņš salabojis 710 grāmatu.

Darbinieki apstrādājuši krājuma priekšmetus: vēstures nodaļā 200 ieročus (A. Fleija), 34 kokskulptūras (R. Muižniece), etnogrāfijas nodaļā 357 tekstilijas, fotolaboratorijā salīmētas 264 stikla fotoplates (A. Gusārs). Par restaurācijas metodēm ziņu ir maz, nav norādītas izmantotās līmes un labošanas materiāli. Nav zināms, vai kokskulptūras tīrītas ar etilspirta šķīdumu vai olas dzeltenumu, vai arheoloģiskā materiāla konservēšanai izmantots parafins. Restaurācijas dokumentēšana aprobežojas ar priekšmetu kontūru zīmējumiem un procesu nosaukšanu: izsālīts, notīrīts, parafinēts. Iezīmētas līmējumu vietas un atsevišķiem priekšmetiem norādīta arī pasivēšana ar tanīnu un pārklāšana ar PVB. Saglabājušies tikai dokumentu fragmenti — daži E. Egles ieraksti, jo pārsvarā kontūras zīmēja un piezīmes rakstīja uz atsevišķām lapām, kuras pēc darba beigšanas nesaglabāja, palika vien dažu derīgu padomu pieraksti no literatūras vai Ermitāžas kolēģu padomi.

1982. g. E. Egle aiziet pensijā, un restaurācijas laboratorijas, vēlāk nodaļas, vadību pārņēma ķīmiķe Sarmīte Gaismiņa. Restaurācijas laboratorijā 1982. g. ir pieci speciālisti — S. Gaismiņa, I. Smila, A. Mastikova, I. Saulesleja un G. Barkāns. Gada laikā restaurēti un konservēti 2040 priekšmeti, 208 tekstilijas un atpūteļoti astoņi avižu gada komplekti. Restaurāciju dokumentē darba žurnālos, kuri pēc aizpildīšanas tiek glabāti muzeja dokumentu krātuvē. 1983. g. darbu uzsāk Āris Alsiņš un laboratorijas restauratori sāk specializēties: arheoloģisko materiālu restaurē S. Gaismiņa un I. Smila, metālu — Ā. Alsiņš un V. Bormanis, keramiku paralēli arheoloģiskajam materiālam — A. Mastikova, bet tekstilijas — I. Saulesleja. Profesionālās zināšanas darbinieki papildina, stažējoties Maskavā, Vissavienības zinātniski pētnieciskā restaurācijas institūta (VZPRI)ursos. S. Gaismiņa — metāla restaurācijā, A. Mastikova gan Maskavā, gan Kemerovā papildina zināšanas keramikas restaurācijā. Fotogrāfs K. Kalseris izlases kārtībā sāk restaurējamo

Muzeja krājuma priekšmeti pirms un pēc restaurācijas

Galvasrota. Bronza, sudrabs. 7.–8. gs.
A 13253:48. Restauratore R. Lezdiņa

Kāzu kleita. Kokvilna. 1922. VL 6794.
Restauratore T. Lapiņa

priekšmetu fotodokumentāciju. Tiek sagatavotas restaurācijas pasēs. Vissavienības restauratoru atestācijas komisija (VRAK) I. Smilai un A. Mastikovai piešķir restauratora trešo kategoriju. Lai Rīgā izveidotu restaurācijas centru, 1986. g. sākas speciālistu komplektēšana un apmācīšana, stažējoties Maskavā. Restaurācijas centra projektēšanas un izbūves darbiem seko S. Gaismiņa un Z. Vanadzīņš. Ar arheoloģisko materiālu strādā I. Ozola un V. Gavars, keramikas restaurāciju uzsāk J. Liepa-Lībiete, koka restaurāciju — I. Ķivulis, tekstiliju — D. Ozola, B. Eglīte un V. Štibe-Danberga, grafikas restaurāciju — A. Eglīte un grāmatu un dokumentu restaurāciju — Ā. Ubarste. 1987. g. paplašināto laboratoriju pārdēvē par Latvijas PSR Vēstures muzeja Centralizēto restaurācijas laboratoriju. Šajā laikā D. Ozolu un I. Ķivuli nomaina L. Lāce un A. Dzērve, apgūstot arheoloģiskā materiāla restaurāciju. Darbinieku skaitu papildina trešās kategorijas keramikas restauratore B. Pīra un polihromā koka restauratore S. Rugēvica. A. Eglīte un Ā. Ubarste Tartu Universitātes bibliotēkā stažējas grafi-

kas un grāmatu un dokumentu restaurācijā. Vissavienības komisija 1987. g. Ā. Alsiņam piešķir trešo kategoriju, bet S. Gaismiņai, A. Mastikovai, I. Smilai un I. Sauleslejai — otro restauratora kategoriju.

1988. g. nodaļa izaug, kļūstot par centru, par direktora vietnieku restaurācijas darbā — Restaurācijas centra (RC) vadītāju — kļūst ķīmiķis Andris Alksnis. RC ietilpa arī restaurācijas nodaļa, ko vada S. Gaismiņa. RC uzsāk nopietnu pirmsrestaurācijas izpēti, ko veic ķīmiķi A. Alksnis, A. Varkale, J. Kacens, I. Poriete, Z. Stikāne, M. Irbīte, A. Jantone un biologi I. Krauze un V. Kačalova. 1989. g. RC strādā trīs ķīmiķi, divi biologi, seši arheoloģiskā materiāla un metāla, trīs grafikas, divi dokumentu un grāmatu, četri tekstiliju, trīs keramikas restauratori, polihromā koka restauratore, informācijas speciāliste bibliogrāfe I. Ozoliņa un fotogrāfs. 1990. g. vēl aug darbinieku skaits — tekstiliju restaurēšanai pieņem V. Salnu, I. Dzintari un K. Riekstiņu, keramikas restaurēšanai J. Mortukāni, metāla restaurēšanai I. Balamu un fotogrāfu R. Kaniņu.

Par direktora vietnieci restaurācijas darbā 1991. g. ieceļ S. Gaismiņu. Restaurācijas centrā izveido trīs nodaļas un četrus sektorus, kopējais darbinieku skaits ir 35 speciālisti.

Zinātniskās izpētes un atdarinājumu nodaļu vada arheoloģe I. Žeiere, nodaļā ietilpst: ķīmiķi A. Alksnis un A. Varkale, bioloģe V. Kačalova, pirmās kategorijas mākslinieks restaurators Ā. Alsiņš, otrās kategorijas — E. Boikova un A. Nikoluškina un speciāliste I. Ozoliņa.

Arheoloģiskā metāla restaurācijas nodaļas vadītāja ir I. Smila, nodaļā strādā: I. Balamu, I. Ozola, G. Gaismiņa, R. Lezdiņa un Ģ. Baranovskis.

Papīra, grafikas un ādas restaurācijas nodaļu vada Ā. Ubarste un tajā strādā L. Lagzdiņa, kuru nomaina I. Špaka, A. Eglīte, A. Bogdanova. L. Zariņa un I. Jākobsone.

Tekstiliju restaurācijas sektoru vada T. Lapiņa, sektorā strādā: V. Danberga, I. Dzintare, J. Lapiņa, V. Salna un I. Saulesleja.

Vāze. Porcelāns. 18. gs. VL 3564.
Restauratore J. Lībiete

Kārlis Edvīns Avots. 20. gs. 20. gadi.
Fotogrāfs nezināms

Keramikas un stikla restaurācijas sektora vadītāja ir J. Lībiete, sektorā strādā: D. Kauliņa, B. Pīra un I. Tiltiņa.

Koka restaurācijas sektorā strādā S. Ruģēvica un I. Grinuss.

Foto sektorā ir divi fotogrāfi — K. Kalseris un R. Kaniņš.

Arī 1992. gadā turpinājās centra pilnveidošanās. Zinātniskās izpētes un atdarinājumu nodaļā kā atsevišķu struktūrvienību izdala izpētes laboratoriju. Keramikas un stikla restaurācijas sektoru pārveidoja par nodaļu, arī tekstiliju restaurācijas sektors kļuva par tekstiliju un ādas restaurācijas nodaļu, bet koka restaurācijas sektors par polihromā koka un mēbeļu restaurācijas nodaļu. Centrā sāka strādāt A. Grīnberga, arī gleznu restauratore I. Sakne.

Līdz ar Latvijas neatkarības atgūšanu valstī vajadzēja veidot jaunu restauratoru kvalifikācijas izvērtēšanas sistēmu. Kultūras ministrija 1993. g. 1. aprīlī izdeva pavēli Nr. 63

“Par restauratoru atestāciju Latvijas Republikā” un apstiprināja Nolikumu par restauratoru atestācijas kārtību un prasībām Latvijā. Pieteikumus kvalifikācijas apliecināšanai iesniedza arī Restaurācijas centra speciālisti, un 1993. g. nogalē tika apliecināta: meistara kvalifikācija S. Gaismiņai, I. Smilai, J. Lībietei, B. Pīrai, Ā. Ubarstei un I. Ozolai, bet restauratora trešā kvalifikācija — Ā. Alsiņam, I. Balamai un D. Kauliņai.

Muzeja restauratori cēluši kvalifikāciju, dažādās valstīs stažējoties vai piedaloties UNESCO organizētosursos un meistardarbnīcās. Sākot ar 1987. gadu, Baltijas valstu restauratori organizēja triennāles, kurās restauratoru darbu izstādes notiek kopā ar konferencēm. Baltijas valstu restauratoru triennālēs ar 200 darbiem ir piedalījušies gandrīz visi Restaurācijas centra darbinieki. LRB organizētās ikgadējās restaurācijas izstādēs, kas veltītas katreiz citai specialitātei, muzeja restauratori piedalījušies ar 155 darbiem, bet centra desmit gadu jubilejas izstādē tika rādīts 191 restaurēts darbs. Triennāles konferencēs nolasīti 11 un izlikti desmit stenda referāti. ICOM-CC (*International Council of Museums — Committee for Conservation*) organizētās starptautiskās konferencēs nolasīti septiņi un izlikti divi stenda referāti. Restaurācijas centra desmit gadu jubilejas konferencē nolasīti septiņi referāti. Izstrādāta metodika arheoloģiskā, alauna rekristalizācijas sairdinātā koka atkārtotai restaurācijai un par to 1996. g. nolasīts referāts ceturtajā Baltijas restauratoru triennālē. Restauratori arvien izmanto katru iespēju piedalīties konferencēs, lai būtu informēti par aktuālāko nozarē, kā arī apmeklē restaurācijas darbnīcas. Viņi ir dāsni dalījušies pieredzē, sagatavojot publikācijai restaurācijas konferenču materiālus, kā arī rakstot profesionālajiem žurnāliem dažādās valstīs. Padziļināti pētot restaurācijas problēmas, ir izstrādāti bakalaura un maģistra darbi. Balstoties uz zināšanām par materiālu īpašībām, sagatavoti ieteikumi muzeju krājuma saudzīgai saglabāšanai.

Centra speciālistu kopējais publikāciju skaits pārsniedz simtu.

Priekšmetus restaurējot, tiek pielietoti atgriezeniski materiāli. Laika gaitā restaurācijā izmantojamie materiāli mainās, pilnveidojas un attīstās, mūsdienās ir iespējams iepazīties ar materiāliem, ko lieto restauratori visā pasaulē, un izvērtēt labāko. Nav aizmirstas tradīcijas un laika pārbaudī izturējušās metodes. Tā dzintara apstrādē joprojām izmanto ksilolu. Metālu restaurējot, izmanto Kreftinga metodi vai elektrolīzes vannu. Tomēr galveno vērību mūsdienās pievērš mehāniskajai tīrīšanai, arvien pilnveidojot apstrādi ar modernākajām iekārtām (mikrourbji, ultraskaņas skalpeļi, stikla šķiedras zīmuļi, lupas, mikroskopu u.c.). Uzsākot restaurāciju, nostiprina trauslākās vietas un sāk mehānisko tīrīšanu, pakāpeniski noņemot korozijas slāni līdz oriģinālajai virsmai. Nepieciešamības gadījumā darbu veic zem mikroskopa vai lupas. Korozijas aktīvajos punktos veic lokālu ķīmisko apstrādi, tos pasivējot. Bieži lieto īpašus savienojumus. Liela vērība tiek veltīta atsāļošanai un noslēdzošai kracēšanai.

Slapjā arheoloģiskā koka restaurācijā mūsdienās plaši izmanto polietilēnglikolu (PEG), tie nav kristāliski, tātad nevar darboties noārdoši, tomēr tā ir dārga metode. Žāvē, izsaldējot un sublimējot, lai novērstu iespējamās deformācijas. LNVM Restaurācijas departamentā izmanto PEG metodes un seko arī jaunākajām atziņām par citiem nostiprinātājiem — cukuriem un mikrobiocīdiem.

Tekstiliju priekšmetu regulārās vēdināšanas ir aizstājusi cita metode — secīga un mērķtiecīga izsaldēšana, kas neļauj attīstīties insektu kāpuriem.

Traipu tīrīšanas procesos pievērš uzmanību tam, lai līdzekļi tekstilšķiedrai būtu saudzējoši, tādēļ skābeņskābes šķīdumu tekstiliju tīrīšanā nelieto.

Tekstiliju priekšmetus demontē arvien retāk, bet meklē konservācijas metožu kopumu, kas būtu labvēlīgs visam priekšmetam. Tekstiliju priekšmeta rotājumu un ornamentu

nostiprina, to nepapildinot ar jaunām detaļām.

Arvien lielāka vērība tiek veltīta darba drošībai — iekārtota lokālā ventilācija, pastiprināts apgaismojums. Modernizētas un labiekārtotas darba vietas, uzlabots aprīkojums — vakuumbalds tekstiliju un papīra restaurācijai, ultraskaņas skalpeļi un mikrourbji arheoloģiskā materiāla restaurācijai, sublimators arheoloģiskā koka žāvēšanai izsaldējot, mikroskopu polihromā koka restaurācijai u.c.

Latvijas Nacionālā vēstures muzeja nosaukumu muzejam piešķir 2005. g. un Restaurācijas centrs tiek pārdēvēts par Restaurācijas daļu, kurā ietilpst sešas nodaļas un fotolaboratorija. Restaurācijas daļā strādā 30 speciālisti, no tiem trīs ar vecmeistara kvalifikāciju, astoņi ar meistara un septiņi ar restauratora kvalifikāciju. Restaurācijas procesus dokumentē fotogrāfi K. Kalsers un R. Kaniņš.

Gadsimtu mijā kopumā restaurācijā ir strādājuši šādi arheoloģiskā materiāla un metāla restauratori: I. Balama-Baļļa (14 gadu), Ā. Alsiņš (10), I. Ozola (8), A. Mastikova (7), V. Gavars (5), A. Dzērve (4), G. Gaismiņa (4), E. Serda (4), V. Bormanis (2), V. Baumanis (1,5), A. Bahmanis (1,5), L. Lāce (1,5), A. Rūtiņš (1); tekstiliju restauratori: V. Salna (19), V. Danberga (12), A. Saliņa (10), B. Eglīte (5), K. Riekstiņa (3), J. Lapiņa (3), I. Dzintare (2); keramikas restauratori: I. Tiltiņa (18), B. Pīra (9), D. Kauliņa (6), I. Šveisberga-Kaugare (3,5), J. Mortukāne (1); dokumentu, grāmatu un grafikas restauratori: Ā. Ubarste (18), A. Bogdanova (9), L. Zariņa (5), I. Jākobsone (4), L. Lagzdiņa (4), S. Medniece (4), I. Matīsa (2,5), L. Kārkliņa (1,5), I. Vahtere (1); polihromā koka restauratore I. Ezergaile (18) un gleznu restauratore I. Sakne (12), Z. Sokolova (4). Nepilnu gadu muzejā restaurācijas darbos ir strādājuši: A. Ozoliņa, N. Ceimurs, G. Liepa, E. Engģzers, S. Lukjanovica, Ģ. Janekalns un T. Kivlenieks.

Restauratori sava darba kvalitāti apliecina ik pēc pieciem gadiem.

2009. g. februārī ar restaurācijas darbu saistītās struktūrvienības tika reorganizētas, likvidēja izpētes un atdarinājumu nodaļu, pārējās restaurācijas nodaļas apvienoja, izveidojot divas — Arheoloģiskā materiāla restaurācijas nodaļu, ko vada I. Smila, un Vēsturiskā materiāla restaurācijas nodaļu, ko vada J. Lībiete, kā arī krasi samazināja darbinieku skaitu. Restaurācijas daļā palika 20 darbinieki uz 16 štata vietām. Ar 2010. g. janvāri likvidēja posteni — direktora vietnieks restaurācijas darbā, nodaļas apvienoja departamentā. Departamenta vadību uzticēja restauratorei vecmeistarei S. Gaismiņai.

2011. gadā Restaurācijas departamentā strādāja: vadītāja vietniece, restauratore vecmeistare I. Smila (restaurācijai veltīti 35 darba gadi), vēl divas restauratores vecmeistares J. Lībiete (25) un R. Lezdiņa (20), restauratori meistari I. Saulesleja (28), A. Eglīte (25), S. Lāce (24), T. Lapiņa (22), A. Grīnberga (19), D. Ziemele (16), I. Priede (14), I. Grīnberga (14), I. Venckus (12), J. Meņ-

ģels (10) un restauratori I. Špaka (10 ar pārtraukumu), A. Gailiša (7), B. Černaja (4,5), I. Karlštrēma (2,5) un V. Lušečkins (0,5), ķīmiķe I. Tuņa (16).

Avoti un piezīmes

¹ Latvijas Nacionālā vēstures muzeja priekštecis — Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas muzejs — dibināts 1869. g. Kopš 1920. g. šis muzejs atrodas Rīgas pili. 1924. g. ar īpašu likumu muzejs ieguva valsts muzeja statusu un jaunu nosaukumu — Valsts Vēsturiskais muzejs (VVM). Pēc Otrā pasaules kara muzeja nosaukums vairākkārt mainījās — Latvijas PSR Centrālais Valsts vēsturiskais muzejs (1944), Latvijas PSR Vēstures muzejs (1956), Latvijas Vēstures muzejs (1989). Kopš 2005. gada tas ir Latvijas Nacionālais vēstures muzejs (LNVM).

² Rathgen Fr. *Die Konservierung von Altertumsfunden. I. Stein und steinartige Stoffe*. Berlin. 1915; Rathgen Fr. *Die Konservierung von Altertumsfunden. II. Metalle und Metallegierungen. III. Organische Stoffe*. Berlin und Leipzig. 1924.